

- a) A mezőgazdasági és iparcikkek árai közötti arány 1938-ben nagyon kedvezőtlen volt a parasztság számára.
 - b) A háború után az ország gazdasági szerkezetének átalakulása (az ipar erőteljes fejlődése ugyanakkor a mezőgazdasági termelés stagnálása), továbbá a vásárlóerő kiszélesedése nagymértékben növelte az élelmiszerek iránti keresletet, így azok árának az iparcikkárakat meghaladó növekedése az adott szakasz fejlődésének természetes következményeként tekinthető.
 - c) A parasztság által eladott cikkek minősége lényegében az egész időszak folyamán kevéssé esett vissza, mialatt az általa vásárolt iparcikkek minősége számottevően romlott. Ez a körülmény az árindexben nem jut kifejezésre. Ha az árindexben a minőségromlás és más tényezők által bekövetkezett burkolt árdrágulást is figyelembe vesszük, 1938. évi bázison mérve az ipari olló mértéke 1955-ben a közölnél lényegesen kisebb. Az 1949-hez képest – minthogy 1949-ben a parasztság számára mintegy 7%-kal még kedvezőtlenebbek voltak az arányok az 1938. évinél – viszonylag szélesre nyílt ipari olló volt az 1949 utáni évek többségében. Nem véve számításba a burkolt árdrágulást, 1955-ben a mezőgazdasági cikkek termelői árai 1949-től számítva 35%-kal nagyobb mértékben növekedtek, mint a parasztság által vásárolt cikkek árai.
- 6) A háború utáni időszakban, az árak térbeli ingadozásában is nagyfokú változás következett be. Míg a háború előtt a kiskereskedelmi árak a vidéki kisvárosokban alacsonyabbak voltak, mint a nagyobb városokban, addig 1949 után az állami kiskereskedelmi árak az egész ország területén azonosak lettek. Ezzel szemben a szabadpiaci árak (amelyek egyidejűleg termelői és fogyasztói árak voltak) területi szóródása a háború előttinek többszörösére növekedett. Gyakran vidéken voltak magasabbak, mint a központi árualapból jobban ellátott nagyvárosokban. Mivel a kereskedelem a lakosság igényeit gyakran hiányosan elégítette ki, az élelmiszerek szabadpiaci árai sok esetben a kiskereskedelmi árak felett mozogtak.

A magyar nevelésügy kérdései

In: Hegedűs B. András – Rainer M. János: A Petőfi Kör vitái,
VI. Budapest, 1992, Múzsák – 1956-os Intézet. 19–21.

A Petőfi kör szakmai rendezvényei sorában 1956. szeptember 28-án és október 12-én a nevelésügy kérdéséről rendeztek tematikus vitát. A vitában több mint 30 felszólaló mondta el véleményét az oktatási rendszerrel, a tantervvel és az oktatott anyaggal, a tankönyvekkel, illetve a pedagógusok helyzetével kapcsolatban. Többségük azt kritizálta, hogy az 1953. júniusi párthatározat és az azt követő különböző nevelésügyi dokumentumokban megfogalmazott változtatásokra a gyakorlatban nem került sor.

A magyar nevelésügy kérdései című kötet az össze hozzászólót idézi. A megnyilvánulások bizonyos eredmények elismerése mellett határozott kritikával illették a közoktatás és a felsőoktatás 1956-ra kialakult rendszerét és a területet irányító politikai és szakmai felettes szervek munkáját.

Az általános iskolákban mutatkozó néhány gyakorlati kérdéstről szeretnék beszélni. Kifejezetten olyan kérdésekről óhajtok szólni, amelyek a gyakorlatban nap mint nap felmerülnek az általános iskolákban és nap mint nap akadályozzák az oktató és nevelő munkát.

Az első, amiről itt szeretnék beszélni, a pedagógusok anyagi helyzete. Az egyik része ennek az egészen fiatal, kezdő pedagógusok helyzete, a másik az egészen öreg, már a nyugdíjazás határán álló pedagógusoké. A fiatalokkal kapcsolatban el szeretném mondani, hogy nekünk a legutóbbi pedagógus fizetésrendezés nagyon nagy csalódást okozott. Ugyanis a fizetésrendezés a kezdő pedagógusok fizetését meghagyta a régi színvonalon, ugyanúgy 944 forintot kap a pedagógus az első és a második esztendőben, mint eddig és a tizedik esztendőben is csak 1200 forintig emelkedik fel a fizetése, ha főiskolai képzettségű pedagógusról van szó. Pedig ma az egyetemi hallgatóknak, amikor kikerülnek az egyetemről, nincs ruházatuk, nincs lakásuk és ugyanakkor nagyon gyakran családjuk van. Csak a mindennapi élet legszükségesebb dolgait tudjuk biztosítani és távol állunk attól, hogy kulturálisan meg tudjuk közelíteni azt, amire egy pedagógusnak szüksége van. Magam irodalomtanár vagyok, de évek óta nem tudok könyveket venni, mert két gyermekem van. Szeretném kérni, hogy a fiatalok helyzetét nézzék meg, mert ez a fizetésrendezés nekünk fiataloknak legfeljebb 80 forint emelést adott, amiből sem lakást berendezni, sem a többi kérdéseket megoldani nem tudjuk.

A másik kérdés az egészen öreg pedagógusok helyzete, ami az iskolai munkában nagyon sokszor érezteti hatását. Véletlenül tagja vagyok a pedagógus kerületi egyeztető bizottságának és az idén nyáron egy sor ügy került elénk, ahol pedagógusokat nyugdíjaztak. Itt előre kell bocsátani azt, hogy a Munka Törvénykönyvének értelmében nyugdíjazni senkit sem lehet, csak egyetlen egy esetben, a 29. § alapján és ez szó szerint így hangzik: „ha a dolgozó munkáját ismételten nem végzi el megfelelően vagy annak ellátására nem alkalmas.” Az idén kerületünkben 20–25 embert nyugdíjaztak ennek a szakasznak alapján, köztük olyanokat, akik éveken keresztül előzőleg jutalmat kaptak, és nemhogy alkalmatlannok lennének munkájuk elvégzésére, hanem az ellen soha komoly kifogás nem volt. Íme itt van egy levél, ahogy egyik pedagógusunk munkáját megköszönték: „Értesítem, hogy munkaviszonyát a Munka Törvénykönyvének 29. §-a alapján 1956. VIII. 15. napjával megszüntetem, mert előrehaladott életkora miatt a pedagógus munka sajátosságaival járó nehézségeket már nem tudja úgy leküzdeni, ahogy azt az oktatás érdekei megkívánják.” Ehhez hozzá kell tenni azt, hogy én most nem kívánom ugyan részletesen elemezni a nyugdíjtörvényt, ezt már ugyanis megtette a Szakszervezetek Országos Tanácsának legutóbbi ülése, de felhívom a figyelmet arra, hogy a pedagógusoknál ennek a nyugdíjtörvénynek visszaütése sokkal nagyobb, mint másutt, a pedagógusokat ugyanis az öregségi nyugdíj felvételére a szakszervezet valósággal kényszerítette. Mindenki, aki iskolában dolgozik,

tudja azt, hogy a szakszervezet rábeszélte az öreg pedagógusokat, hogy mint a népi demokrácia ajándékát vegyék fel az öregségi nyugdíjat. Ma az a helyzet, hogy legalább 250–300 forinttal kevesebb nyugdíjat kapnak az öregek azért, mert ezt felvették. Ez a pedagógusoknál azért különösen nagy jelentőségű, mert nálunk az öregek fizetésrendezése volt a legnagyobb arányú. Ennek következménye az, hogy az öregek nem akarnak nyugdíjba menni és miután a nyugdíjba menésnek semmiféle rendezett lehetősége nincs, mindenki fél az idősebbek közül attól, hogy nyugdíjba küldik. Ez az oka, hogy a véleményüket nem mondják meg, visszahúzódoak, félénkek, ami nagyon sokban hozzájárul ahhoz, hogy az általános iskolai nevelők nagy része politikailag teljesen passzív, az idősek nem merik még ma sem megmondani a véleményüket. Aki általános iskolában él és még hozzá tantestületben, ahol sok az öreg, tudja, hogy ez így van.

A másik kérdés a tankönyvek. Nem először beszélek erről a Petőfi Körben, egyszer már szóltam róla a történelmi vitában, de tőlünk azt kívánják, hogy a gyermekeknek szilárd ismereteket adjunk, az általános iskolai oktatás színvonalát emeljük, de ezt addig, míg a jelenlegi tankönyveink használatban vannak, nem fogjuk tudni megtenni. Nem a XX. Kongresszus óta, hanem hosszú esztendőik óta mondjuk azt, hogy a tankönyvek nem használhatóak, nem tudunk belőlük tanítani és mindig azt kapjuk válaszul, hogy majd a szocialista tantervben! Hát legalább három év, míg a szocialista tanterv az általános iskolák felső tagozatában megvalósul és addig egyfolytában küszködni fogunk ezekkel a könyvekkel? Nagyon kérjük a megoldást. Más szervek tudtak találni megoldást, akkor miért kell nekünk még mindig ezeket a történelemkönyveket használni akkor, amikor más intézmények számára a Budapesti Továbbképző Intézet és a Központi Továbbképző Intézet vezetői tudtak más megoldást találni. Óriási örömmel olvastuk például Jóború elvtársnő beszédében azt, hogy a legártalmasabb tankönyvek, tehát a 8. osztályos történelemkönyv és a 4. osztályos egyetemes történelemkönyv mellett például a 7.-es irodalomkönyv is kicserélésre került és nagy csalódással vettük észre, hogy a könyv lényegében ugyanaz maradt, csak Sztálin neve helyett mindenütt „a fővezér” szerepel. A könyv alapvető hibáit ez nem változtatta meg. A könyv lényegében egy politikai brosúra, amely a magyar történelem bizonyos korszakainak politikai aláfestését adja, olyan korszakokét, amelyet a gyermekek nem tanultak és azt kívánják tőlünk, hogy 12 éves gyermekekkel megismertessük és megszeretessük Adyt akkor, amikor a gyermekek történelmi ismeretei a vámháborúknál tartanak. Ez pedagógiailag megoldhatatlan, a gyermekek nem szeretik Ady költészetét és az első találkozás rögtön azzal kezdődik, hogy pont az ellenkezőjét érzük el annak, amit akarunk. Vagy ott van az alkotmánytankönyvünk, amely az általános iskolai tanuló politikai nevelését szolgálja, és amelyről a tanévnyitó szakmai úgy nyilatkozik, hogy a könyv nagyjában-egészében megfelel hivatásának. A könyvben rengeteg politikai hiba van. Arról nem beszélek, hogy minden oldalán egy Sztálin vagy Rákosi idézet van, ez is probléma, de halljunk a könyvből egy-két mondatot: „A kizsákmányoló államának a dolgozók elnyomásán kívül van még egy feladata: törekszik az állam területét más államok rovására kiterjeszteni.” Ez enyhén szólva vulgarizálás, mert akkor nem tudom, mit csinálunk a szabadságharcral, Hunyadival. Az osztálytársadalomban is lehet az államnak honvédő szerepe, de ezt nem tudjuk megmagyarázni. Nem beszélve arról, hogy szintén az alkotmány-tankönyvben az

áll, hogy a kulák ipari vagy mezőgazdasági munkás lett, de hiba lenne azt hinni, hogy azok a kulákok és más kizsákmányolók, akik ma már dolgoznak, nem ellenségei államunknak és népünknek, ezért nagy éberséggel kell őket szem előtt tartani, nehogy a dolgozók közé elvegyülve kárt okozhassanak.” Még ma is forgalomban vannak azok a VI. osztályos tankönyvek, amelyeket tavaly nyáron a tantestület úgy tett társadalmi munkával használhatóvá, hogy a Jugoszláviáról szóló részeket kivágta. Ezzel nevetségessé tesszük magunkat a gyermekek előtt. Ezeket a könyveket egy évig használtuk, mostanra már gondoskodni kellett volna arról, hogy ne kerüljenek forgalomba, pedig sajnós, most is használják őket. Ez vonatkozik a humán tárgyú tankönyveinkre. Ezek rengeteg politikai hibával rendelkeznek, a reáltárgyak tankönyvei pedig túlságosan tudományosak. A természetrajzot megutáltatjuk a gyermekekkel, mert tele van a könyv növényrendszertannal, állatrendszertannal, a gyermekek az év háromnegyed részében a bogarakról tanulnak, mert – mint a biológia tanárunk felvilágosított – jelenleg abból van a legtöbb élő állatfajta. Nincsenek egyáltalán tekintettel arra, hogy a rendszertanon kívül vannak a gyermekeknek más igényeik is. Elhiszem, hogy igaz az a tétel, hogy a négyzet egy olyan téglalap, amelynek mind a négy oldala egyforma, de tessék 14 éves gyermekekkel megértetni, hogy a négyzet téglalap, ez meglehetősen nehéz munka.

Évek óta mondjuk mindezeket és kérünk segítséget. Most is csak azt tudjuk mondani, hogy lehetetlen feladatok elé állítanak bennünket is és a gyermekeket is. Jegyzetekből kénytelenek a gyermekek tanulni, pedig a gyerekek nem tudnak jegyzetelni. A 12–14 éves gyermekek író készsége még nem olyan, hogy vázlatot lehetne velük csináltatni, a vázlatból tanulni nem tudnak. Gondolják meg ezt abból a szempontból is, hogy én belterületi iskolában tanítok a fővárosban, de aki a sok száz vidéki osztatlan iskolákban tanít, hogyan tudja venni magának a fáradságot, hogy ezeket a tankönyveket kikorrigálja. Én esetleg meg tudom csinálni, hogy mást tanítok, mint a könyvben van, de a vidékiek képtelenek, és ezek a tankönyvek ártanak és rombolnak hosszú évek óta. Itt szeretném még egyszer kérni, hogy legalább a jövő évre kapjunk könyveket, még akkor is, ha csak arra a másfél vagy két évre is, míg a szocialista tanterv elkészül. Ezekből ugyanis nem tudunk tanítani.

KÁLMÁN ANDRÁS

A magyar cigányok problémája

Társadalmi Szemle, 1. évf. (1946) 8–9. sz. 656–658.

Kálmán András, orvos, közegészségügyi szakember. 1945-ben tért haza emigrációból. 1945 júniusától az Országos Közegészségügyi Intézetben dolgozott adjunktusként. 1947 áprilisától a Népjóléti Minisztériumba került osztálytanácsosi beosztásban. Főként a Népegészségügy, a Társadalmi Szemle, az Új szántás című folyóiratokban publikált.